

Lothar Hahl: Zur Stilentwicklung der provincialrömischen Plastik in Germanien und Gallien. — Darmstadt, 1937. 8°, 70 l. 24 táblával. RM. 5.

Doktori értekezés, mely feladatául azt tűzte maga elé, hogy a galliai és germaniai római provinciák szobrászatának stilisztikai fejlődésének történetéhez néhány használható adatot szolgáltatasson. Régi feladat, mellyel minden nemzedék megpróbálkozik egyszer-kétszer a saját régészetének területén. Hahl három fejezetben tárgyalja az anyagot, melyben kétségtelenül néhány ügyes és elfogadható eredményre jutott. Az I. fejezetben az emlékek időmeghatározására szolgáló eszközöket és módokat ismerteti, ilyenek a feliratokban konzulok vagy császárok nevének említése, a névben a cognomen hiánya, a H(ic) S(itus) E(st) formula, a D(is) M(anibus) kifejezés előfordulása, Deus vagy Dea név beiktatása. Azután viselettörténeti jegyek előfordulása az emlékeken, pld. fibula formák, Rómában szokásos és időben pontosan meghatározott hajviseleteknek felbukkanása; a leletekben korhatározó érmek vagy sigillaták előkerülése, stb. Ezekután a Flaviusok előtti, a Flavius-trajanusi, Hadrianustól Commodusig, Septimius Severustól Nagy Constantinusig terjedő időszakonként vizsgálja a provinciális kőplasztika emlékeit s közülök 77 darab keletkezésének idejét állapítja meg teljes vagy megközelítő pontossággal. A II. fejezetben azután az így nyert kronologailag biztos sorozatba állítja be a többi emlékeket és pedig a) a provinciákban otthonos ruhába öltözött álló alakokat, b) a női ruhás szobrokat, c) az ülő alakokat, d) az alsógermaniai Matrona- és Nehalennia emlékeket. A III. fejezet áttekintést nyújt a két római provincia művészetének

az itália-római, valamint a kelta művészetéhez való viszonyáról.

Hahl szempontjai korszerűek, jól ismeri a régi és új irodalmat és azoknak eredményeit mindig jól tudja felhasználni a kitűzött célok elérésében. Különösen dicsérendő a mértéktartás, mely eredményeinek megfogalmazásában is kifejezésre jut. A III. fejezetben a galliai és germániai provinciális plasztikának az itáliaihoz és a keltához való viszonyának megállapításában néhány maradandó eredményre is jut. Így különösen annak kiemelésében, hogy amennyire felismerhetően érvényesül a kelta művészet formakinese a provinciális iparművészetben, annyira elenyészően kevés nyomot hagyott a provinciális kőplasztikában. A sok probléma, mely e kérdések körül már régebben felvetődött, és amelyekre Hahl könyve is csak részben ad feleletet, érdemes arra, hogy bővebben és kimerítőbben is foglalkozzanak velük és ezt elsősorban éppen Hahl-tól várjuk, akinek munkája megmutatta, hogy ily problémák tárgyalásához és kielégítő kidolgozásához megvan a szükséges képessége és tudása.

Oroszlán Zoltán.

Krüger: Die Rechtstellung der vor-konstantinischen Kirchen. Stuttgart, 1935. VIII + 336 l. Ferdinand Enke Verlag. Ára fűzve 19 RM.

Az utódállamokban a kisebb egyházi szervezetek húsz éve azért küzdenek, hogy a gör. kel. államhatalom ismerje el jogi személyiségüket. Krüger bebizonyítja, hogy már a milanói rescriptum (313) előtt, a pogány római imperiumban a ker. egyházak élvezték a jogi személyiség előnyeit: a collegia tenuiorum seu funeraticia szervezkedésük perecétől fogva, az ecclesia pedig állami elismerése után.

Az ecclesia-k a közhatóság elisme-

rése alapján vallási egyesületi joggal rendelkeztek, amelyet a Valerianus és Diocletianus alatti rendelkezések csak átmenetileg csorbitottak meg. Az egyházak a magánjog terén a római birodalom egyéb jogi személyeihez hasonlóan ingatlant szerezhettek s tőkét gyűjthettek. Jövedelmeiket állami beavatkozás nélkül fordíthatják az irgalmasság műveire és alkalmazottjaik javadalmazására. Az egyházi szervezetek keresetét indíthatnak s a közigazgatással szemben is jogképesek.

Krüger szerint a milanoi rescriptum nem szerzett új jogot, hanem az átmenetileg megszüntetett jogosítványokat in integrum visszaadta.

Krüger megállapításai elsősorban a jog- és történettudomány körébe tartoznak. Az ókeresztény archaeológia is tanulhat abból, amit az arca ecclesiae- (157. köv. l.), az arcae sepulturarum- (211. köv. l.) s a coemeteriummal (300. köv. l.) kapcsolatban ír.

A könyv tudományos apparátusa túltengő. A szakember amúgy is ismeri a kútfőket, a laikus pedig únja. Néhány ügyesen választott szemelvény többet mondott volna. A sajtóhibák közül észrevétlen maradt a presbyterarum (256. l. 4. j.). A szerzőnek a qorbān-ra vonatkozó magyarázata helytálló (169. l. 4. j.). Strack-Billerbeck nagyon is szabadon fordítja Mt. XV. 5. v.-t s a Mišnából merített magyarázat erőltetett a szöveg összefüggésével szemben. Krüger egyébként nemcsak a későbbi Origenest, hanem az I. századbeli Josephus Flaviust is idézhette volna, aki a nazirokkal kapcsolatban világosan megmondja, hogy a qorbān: *δῶρον* = Istennek nyújtott ajándék (Ant. IV. 73), nem pedig elhárító fogadkozás, ahogyan Strack a Nedarim tractatus alapján magyarázza (Kommentar I. 711. köv. l.).

Dr. Szentiványi Róbert.

Nordenfalk: *Die spätantiken Kanontafeln.* Kunstgeschichtliche Studien über die eusebianische Evangelienkoncordanz in den vier ersten Jahrhunderten ihrer Geschichte. Text band 320 l. + három melléklet. Tafelband 16 l. + 168 tábla. Göteborg, 1938. Ára 34 RM.

A gyulafehérvári Codex Aureus evangeliuszszövegét 103 színes, ékes keret fogja körül. Pepecselő gonddal, a díszítő motívumok bőségével készült megannyi. De a kereteknél is gazdagabbat alkotott a középkori illuminátor a tizenkét kánonlapon. Eusebius Caesariensis hasznos, áttekinthető, de igen száraz számoszlopait, melyek a rokонтartalmú evangéliumi szövegrészeket csoportosítják, díszes oszlopok fogják körül. A belső oszlopokat kisebb aranyívek kötik egybe, a két külső fölé széles, erős ívezet borul. Mind a 12 nagy ívet gondos dísz tölti ki. Színben, rajzban egyaránt igen jót alkotott a régen porladó mester.

A gyulafehérvári aranycodex nem egyedül való tanuja Eusebius kánonjai díszítésének. Festettek római és reimsi, ravennai és konstantinápolyi scriptoriumokban, festették az ősi caesareai s a késő középkori illuminátorok.

Nordenfalk vállalkozott arra, hogy a kéziratok tömegéből száznál több emléket egybevevessen, külön válassza a kora középkori codexeket, csoportosítsa a görög, latin, szír és gót evangéliumos könyveket s művészettörténeti szempontból vizsgálja, hogy Eusebius kánonlapjainak díszítése honnan ered és mint bontakozik ki a következő századokban Edessától az ír kolostorokig.

Kutatásainak eredményét — korábbi írókhoz csatlakozva — abban foglalja össze, hogy „a legrégebb károntáblák a caesareai scriptoriumban